

σιν ἠθικοί, ἀρυόμενοι τὰς ἠθικὰς ἀρχάς ἐκ τῶν πνευματικῶν θησαυρῶν τῆς τοῦ Χριστοῦ ἠθικωτάτης διδασκαλίας, ἀπηλλαγμένης τῆς σκωρίας τῶν δεισιδαιμονιῶν, τῶν καταχρηστικῶς παρεισαγομένων ὑπὸ κερδοσκόπων καὶ ἀνηθικῶν λειτουργῶν τῆς θρησκείας.

Ὁ ἄνθρωπος, ὅπως εὐμερῇ καὶ τυγχάνῃ συνδιηλλαγμένος πρὸς τὴν ἰδίαν αὐτοῦ συνείδησιν, μετ' ἀποπλανήσεως τινάς, συναισθάνεται τὴν ἀπόλυτον ἀνάγκην τοῦ νὰ χειραγωγῇται ἐν τῷ βίῳ ὑπὸ τοῦ πνευματικοῦ χαλινοῦ τῆς θρησκείας.

Διὰ ποῖον δὲ λόγον ἀγωνίζονται παράδοξοί τινες σοφισταί, χρώμενοι ρητορικῇ δεινότητι, ὅπως διαρρήξωσι τὸν πνευματικὸν χαλινὸν τῆς θρησκείας, τὸν συνδέοντα τὸν ἄνθρωπον πρὸς τὸν Δημιουργὸν τοῦ Παντός, ἀφοῦ μάλιστα αὐτοὶ οὗτοι δυσπραγοῦσιν, ἅτε λοξοδρομοῦντες ἐν τῷ κοινωνικῷ βίῳ, δι' ἑλλειψιν ἠθικῆς θρησκευτικῆς χειραγωγήσεως;

Ὅπως ὀρθοποδήσῃ λοιπὸν καὶ ἀνυψωθῇ ὁ ἑλληνισμὸς, τὸ ἐπαναλαμβάνομεν, ἀπολύτως δεῖται ἠθικῆς διαπλάσεως καὶ ἀνορθώσεως, τὴν ὁποίαν, δοξάζομεν, δύναται νὰ ἐπιτελέσῃ ἰδίως ἡ ἐξ ἀπαλῶν ὀνύχων ἐμφύτευσις ἠθικῶν ἀρχῶν διὰ τῶν ὑγιῶν διδαγμάτων τῆς τοῦ Χριστοῦ θρησκευτικῆς πολιτείας.

Ἦναγκάσθημεν δὲ νὰ παρενθέσωμεν ἐν τῇ παρούσῃ ὁμιλίᾳ κατακρίνοντας τὴν ἄτοπον καὶ ἐπιβλαβὴ διαγωγὴν τοῦ εὐφροεστάτου Βολταίρου κατὰ τῆς τοῦ Χριστοῦ θρησκείας, διὰ τὸν λόγον, ὅτι καὶ πλείστοι ἄλλοι, ἐπίσης πολυμαθεῖς, λαμβάνοντες δικαίαν ἀφορμὴν ἐκ τῶν πολυειδῶν καταχρήσεων τοῦ κλήρου, ἐπιδεικνύονται ἐκάστοτε κατηγοροῦντες καὶ προπηλακίζοντες οὐχὶ αὐτὸν τὸν κακουργοῦντα κλῆρον ἀλλ' αὐτὴν τὴν ἁμωμον τοῦ Χριστοῦ θρησκείαν, χωρὶς νὰ συλλογίζωνται οἱ εὐφρεῖς οὗτοι παράλογοι, ὅτι οὐδεμία κοινωνία, οὐδὲν ἔθνος ἐγένετό ποτε ἄνευ θρησκευτικῆς τινος πολιτείας.

Ἄρα, ἡ θρησκεία ἠθικῶς δεσμεύουσα τὴν

ἀπολυτοπροσύνην τῆς συνειδήσεως, ἐξασκεῖ εὐεργετικὴν ἐπενέργειαν περὶ τὴν εὐδαιμονεστέραν διαβίωσιν τοῦ ἀνθρώπου, τὴν εὐρυθμον ἁρμονίαν τῶν κοινωνιῶν καὶ περὶ τὴν ἐδραίωσιν καὶ ἀνάδειξιν τῶν ἐθνῶν.

Εὐλογον καὶ ὠφέλιμον εἶνε νὰ καταγγέλλωνται καὶ στηλιτεύωνται αἱ καταχρήσεις τοῦ παρεκτρεπομένου ἱερατείου, πρὸς περιστολὴν αὐτῶν, οὐδόλως ὁμῶς εἶνε δίκαιον νὰ προπηλακίζηται καὶ αὐτὴ ἡ ἁμωμος τοῦ Χριστοῦ ἠθικὴ θρησκεία, ἥτις διαχειριζομένη ὑπὸ ἐναρέτων λειτουργῶν προάγει τὴν ἀνθρωπότητα ἐν τῇ ὁδῷ τῆς ἀνθρωπίνου εὐδαιμονίας.

Σμύρνη τῇ 1 Μαρτίου 1877.

Χρῆστος Πολίτης.

## ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΚΥΡΙΩΤΕΡΑΣ ΑΙΤΙΑΣ, ΤΗΣ ΠΡΟΚΑΛΟΥΣΗΣ ΤΗΝ ΚΑ- ΧΕΚΤΙΚΗΝ ΚΑΤΑΣΤΑΣΙΝ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ.

Ὁμιλία ἐκφωνηθεῖσα ἐν τῷ Συλλόγῳ  
Ὁμήρῳ ὑπὸ τοῦ Ἰατροῦ Χ. Πολίτου.

Ἀξιότιμος ὁμήγουρις!

Ἀπὸ τῆς συστάσεως τοῦ φιλογενοῦς τούτου σωματείου, πρὸς ταῖς ἄλλαις ἐθνωφελέσιν ἐνεργείαις τοῦ σμυρναϊκοῦ Συλλόγου, εἰθισται ἀνέκαθεν νὰ παρέχῃται ἐν αὐτῷ διανοητικὴ τις πανδαισία, τῷ πνευματικῷ ἐράνῳ τῶν παρ' ἡμῖν εὐπαιδευτῶν ὁμογενῶν, ἐκ τῶν ὁποίων οἷοσδὴποτε δυνάμενος κατ' ἰδίαν βούλησιν ἢ κατ' αἴτησιν τοῦ Συμβουλίου προσέρχεται ἀπὸ τοῦ βήματος τούτου ἓνα ὁμιλήσῃ περὶ θεματός τινος, οὐχὶ βεβαίως ἄνευ σκοποῦ καὶ μόνον καὶ μόνον διὰ νὰ ἡχήσῃ εἰς τὰς ἀκοὰς τῶν ἀκροαμένων ἀγορεύων καὶ ἐπιδεικτιῶν ἐπὶ στωμυλία, ἀλλὰ εὐλόγως καὶ μετὰ τῆς συναισθήσεως, ὅτι ἀναπτύσσων τὸ θέμα ἔχει τι κοινωφε-



λές λέγειν καὶ ἄξιον ἀκροάματος. Τῷ τρό-  
πῳ δὲ τούτῳ ὁ ἐκάστοτε ἀγορεύων ἐκπλη-  
ροῖ μὲν τὸν εἰδικώτερον σκοπὸν, τὸν ἐπι-  
διωκόμενον διὰ τῆς παρ' ἡμῖν ἐν τῇ φιλο-  
μούσῳ καὶ φιλογενεῖ Σμύρνῃ συμπήξεως  
τῆς ζωογόνου ταύτης Κιβωτοῦ τοῦ κατὰ  
τὴν μικρὰν Ἀσίαν ἐθνισμοῦ, λυσιτελῇ δὲ  
προσφέρει ὑπηρεσίαν τῷ ὅλῳ ἑλληνισμῷ.

Ὅθεν, ὁ ὁμιλῶν ἀπὸ τοῦ βήματος τού-  
του, ἐνώπιον φιλογενοῦς ἀκροατηρίου, το-  
σοῦτον μᾶλλον βεβαίως παρέχει τὸν λόγον  
σὺν τῇ τέρψει ὠφέλιμον καὶ ἀποτελεσμα-  
τικόν, προδιατιθέμενος διὰ τῆς πειστικῆς  
ἐκφράσεως τὰς ψυχὰς τῶν ἀκροωμένων ὑπὲρ  
κοινωφελείας τινος, ὅσον πλείονα κέκτηται  
διανοητικὰ προσόντα, δι' ὧν ἐκλέγων σὺν  
τῷ τερπνῷ τὸ ἀρμοδιώτερον καὶ ἀποτελε-  
σματικώτερον θέμα, καὶ τροπολογῶν κα-  
ταλλήλως τὸν λόγον δύναται νὰ διαρρυθ-  
μίσῃ αὐτὸν ἀνκλόγως τοῦ ποιοῦ τῶν ἀκρο-  
ατῶν.

Ἄλλ' ἐγὼ ἀνερχόμενος πρῶτον ἤδη τὸ  
βῆμα τοῦτο τοῦ σμυρναϊκοῦ Συλλόγου, ὁμο-  
λογῶ εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς, ὅτι οὐδὲν ἐκ τῶν προ-  
σόντων κέκτημαι οὔτε κοινοῦ ἀγορητοῦ, ὁ  
ὅποιος μολονότι δὲν κατορθοῖ διὰ τοῦ ἐπα-  
γωγοῦ λόγου νὰ καταπείθῃ προσηκόντως  
τὸ ἀκροατήριον, καὶ κατὰ συνέπειαν δὲν ἰ-  
σχύει νὰ διατίθεται αὐτὸ ὅσον δεῖ εὐνοῦστε-  
ρον ὑπὲρ τινος κοινωφελείας, τοῦλάχιστον  
δύναται νὰ διασκευάζῃ καὶ διευθύνῃ σκο-  
πιμώτερον τὰ ἡνία τοῦ λόγου, προσεγγίζων  
πῶς νὰ διατίθεται τοῖς ἀκροωμένοις ὑπὲρ  
τοῦ διὰ τῆς ὁμιλίας ἐπιδιωκόμενου σκο-  
ποῦ.

Καὶ ὁμῶς ἔχω δι' ἐλπίδος, ὅτι πρὸ τοῦ  
βωμοῦ τῆς ἀληθείας, μετὰ τηλικαύτης παρ-  
ρησίας ἐξομολογουμένης, θέλετε καὶ ὑμεῖς  
ἀποβλέποντες οὐχὶ πρὸς τὴν ἀνεπιτηδεύτη-  
τα ἀλλὰ πρὸς τὴν πρόθεσιν τοῦ ὁμιλοῦντος,  
ἔχω, λέγω, δι' ἐλπίδος, ὅτι θέλετε καὶ ὑ-  
μεῖς θυσιάσει ἐπὶ τινι χρόνῳ τὴν ὑπομονὴν  
ὑμῶν, παρέχοντες μετ' ἐπισεικείας φιλήκοον  
οὐς πρὸς ὁμιλίαν, ἥτις, ὡς ἐκ τῆς ἀνεπιτη-  
δεύτου διασκευῆς τοῦ λόγου κατὰδὴλον γί-  
γνεται, οὐδεμίαν μὲν φιλολογικὴν ἀξίαν δύ-

ναι νὰ ἔχῃ, ἀλλ' ἴσως πρακτικὴν μόνον  
τινὰ σημασίαν, ἥτις ὁμῶς οὐδόλως ὑπεξη-  
ρέθη ἐκ τοῦ διανοητικοῦ καλᾶμου δεινοῦ τι-  
νος περὶ τὰς τοιαύτας ἀγορεύσεις.

Ὡφείλον, ἅτε συναισθανόμενος τὴν ἀ-  
ναρμοδιότητά μου, νὰ μὴν ἐνδόσω εἰς τὴν  
τιμητικὴν πρόσκλησιν τοῦ φιλογενοῦς Συμ-  
βουλίου τοῦ Συλλόγου, τοῦ τὰ πάντα ἐνερ-  
γοῦντος ὅπως ἀναζωογονῇ τὰς φιλοεθνεῖς  
ἐνεργείας τοῦ ἐθνικοῦ τούτου σωματείου  
καὶ προαγάγῃ αὐτὸ ἐν τῇ περιωπῇ ἐκείνῃ,  
ἀφ' ἧς νὰ δύναται νὰ ἐπιτελῇ ὅσον οἶόν τε  
λυσιτελέστερον τὰ ἐθνικὰ καθήκοντα, ὑπὸ  
ἠθικὴν καὶ διανοητικὴν ἔποψιν, ὦφείλον,  
λέγω, νὰ ὑπεκφύγω τὴν τιμὴν τοῦ νὰ ὁμι-  
λήσω ἀπὸ τοῦ σεπτοῦ τούτου βήματος, ἐπὶ  
τοῦ ὁποίου ἀρμόδιον ν' ἀνέρχωνται καὶ ἀ-  
γορεύωσιν ἱκανότεροι καὶ καλλιπεεῖς ἀγορη-  
ταί, ὁποίους ἴσως δύναται τις ν' ἀνέυρῃ  
παρ' ἡμῖν ἐν Σμύρνῃ μεταξὺ εὐπαιδευτῶν  
ὁμογενῶν, τῶν διδασκάλων, τῶν δημοσιο-  
γράφων, τῶν συναδέλφων ἱατρῶν, τῶν νο-  
μομαθῶν, τῶν καλλιτεχνῶν καὶ τῶν ἐμπό-  
ρων.

Κατὰ τὰς παρούσας δὲ περιστάσεις, ὦ-  
φείλον ἀφειδῶς νὰ προσφέρωσι τὰς ἐκ τῶν  
σκοπίμων ἀγορεύσεών των ὑπηρεσίας ἐκεῖ-  
νοι ἐκ τῶν ὁμογενῶν, οἵτινες ὁμιλοῦντες  
φέρουν ἐν τῷ καλλιπεῖ καὶ πολυσήμῳ λό-  
γῳ πνευματικὸν μαγνίτην, δι' οὗ δύνανται  
μὲν πάντοτε νὰ προσελκύωσιν ἀπείρους τοὺς  
ἀκροατὰς, ἰσχύουσι δὲ νὰ καταγοητεύωσι  
καὶ κατακτῶσι τὴν διάνοιαν καὶ τὰς καρ-  
δίας αὐτῶν, ἐν αἷς πάντοτε κατορθοῦσι νὰ  
ἐνστάξωσι καὶ ἐνσπείρωσι διὰ τοῦ ἡδέος καὶ  
πειστικοῦ λόγου των εὐγενῆ καὶ φιλογενῆ  
αἰσθήματα, δι' ὧν μικρὸν κατὰ μικρὸν ἀ-  
ναρριπιζόμενος ἀναζωογονεῖται ὁ καθ' ὅλου  
ἑλληνισμός.

Ἄλλὰ, πειθόμενος τῇ τιμητικῇ αἰτήσει  
τοῦ Συμβουλίου, παρακελευσαμένου με ὅ-  
πως παραθῇσω πνευματικὴν τινὰ τροφὴν ἐν  
τῇ παρεχομένῃ ἐκάστοτε διανοητικῇ παν-  
δαισίᾳ διὰ τοῦ Συλλόγου, ἀνεδέχθην ἵνα ἐκ  
τῶν ἐνόντων προσενέγκω καὶ γὰρ σήμερον λι-  
τόν τι πνευματικὸν τράχημα, ἀμιγῆς οἶου-



δέποτε ἐπιδεικτικοῦ καρυκεύματος καὶ ἀνευ ρητορικοῦ πότου, ἐξεγείροντος τὴν φαντασίαν, ἀνέλαβον, λέγω, τὸ ὑπὲρ τὰς δυνάμεις δυσχερὲς δοκίμιον ὅπως πειραθῶ, διὰ τῆς προκειμένης ὁμιλίας νὰ καταβιβάσω, οὕτως εἰπεῖν, εἰ δυνατόν, ὅψιν τινὰ τοῦ ὑπερνεφθοῦς καὶ ἀνεξαντλήτου περὶ τοῦ ἑλληνισμοῦ ζητήματος, καὶ μεταφέρω, ὅσον αἱ δυνάμεις μοὶ τὸ ἐπιτρέπουσιν, ἐντὸς τῆς ἀτμοσφαιρας τοῦ φιλογενοῦς τούτου καθιδρύματος περιφερειάν τινα τοῦ περὶ τῆς ἀναπτύξεως τοῦ ἑθνισμοῦ μας θέματος, ὑπὸ ἠθικὴν καὶ διανοητικὴν ἐποψιν, ἰδίως παρὰ τοῖς κατὰ τὴν Ὀθωμανικὴν Αὐτοκρατορίαν ὁμογενέσι.

Ὁμολογῶ δὲ ὅτι ἐξελεξάμην νὰ ὁμιλήσω περὶ θέματος δυσχεροῦς μὲν καίτιι σινηθούς, ἀλλὰ λίαν ζωογόνου καὶ προσφιλεῖς ἡμῖν τοῖς Ἕλλησι, καὶ ὅτι θέλω ἤδη ἐπαναλάβει καὶ γὰρ ἄλλαις λέξεσιν ἐν περιωρισμένῳ κύκλῳ καὶ μερικώτερον ὥς ἔγγιστα ἐκεῖνα τὰ ὅποια καὶ τόσοι ἄλλοι δεινότεροι καὶ ἀρμυδιώτεροι ἐπανελάβον ἐν εὐρυτέρῳ κύκλῳ καὶ γενικώτερον, ἐνταῦθα καὶ ἀλαχοῦ ἐνθα γῆς παρατυγχάνουν Ἕλληνες.

Ἀποπειρώμαι δὲ ἀπὸ τῆς μετεώρου καὶ ὑψηλῆς θεωρητικῆς περιωπῆς νὰ παραλάβω καὶ, οὕτως εἰπεῖν, καταβιβάσω εἰς πρακτικώτεραν ὁδὸν τὸ ἐθνικὸν τοῦτο θέμα, ἐπειδὴ μάλιστα τίθεμαι τοῦτο ἐν ἰσῇ μοίρᾳ πρὸς τὴν τοῦ ἡμετέρου πολυπαθοῦς ἔθνους παλιγγενεσίαν, πρὸς τὴν ἠθικὴν καὶ διανοητικὴν ἀναζωοπύρησιν αὐτοῦ, τὴν ὁποίαν πᾶς Ἕλλην ἐνστερνιζόμενος ὀφείλει ἀντιπάσης θυσίας νὰ ἐπιδιώκῃ, ἅτε συμπεριλαμβανομένης ἐν αὐτῇ καὶ τῆς ἀτομικῆς ἐκάστου ἡμῶν ὑπάρξεως, τιμῆς καὶ εὐπραγίας. Ναί, μολονότι ὑπέχω αἰτίαν ἴσως κακισμοῦ ἐπὶ τῷ τολμήματι, καὶ ἐντούτοις θ' ἀποπειραθῶ, ὅσον δύναμαι, νὰ καταβιβάσω ἀπὸ τῆς ἐν ἧ τέθεται ὑψηλῆς ἀτμοσφαιρας, ἐν τῇ ὁποίᾳ διατρέχει τὸν ἐξ ἀσφυξίας κίνδυνον, καὶ μετενέγκω εἰς χαμηλοτέραν μὲν ἀλλὰ ζωτικώτεραν ἴσως ἀτμοσφαῖραν ἀναπτύξεως τὸ ἐθνικὸν τοῦτο θέμα, τὸ ὅποιον ὀφείλομεν ν' ἀναλογιζώμεθα ὥσπερ τὴν εὐ-

κρεστέραν ἐθνικὴν τροφήν, τὴν συντελοῦσαν πρὸς τὴν ρωμαλέαν ἀνάρρωσιν καὶ κραταιάν εὐεξίαν ὁλοκλήρου τοῦ ἡμετέρου ἐθνικοῦ διοργανισμοῦ.

Ἐπαναλαμβάνων δὲ τις νὰ ὑπομνησῇ δι' οἷωνδῆποτε ἐπιχειρημάτων περὶ τῆς ζωτικότητος τοῦ παρόντος ἐθνικοῦ ἀντικειμένου, καὶ περὶ τῶν συντελεστικωτέρων μέσων τῶν ἐφαρμοστέων ὑπὲρ τῆς ἠθικῆς καὶ διανοητικῆς ἐπὶ τὸ ἑλληνοπρεπέστερον ἀνορθώσεως τῶν κατὰ τὴν Ὀθωμανικὴν Αὐτοκρατορίαν ὁμογενῶν κοινοτήτων, ἐπιτελεῖ ἔθνωφελές καθήκον, διότι δίδει οὕτως ἀφορμὴν ὅπως ζωογονῆται μὲν ἐκ τῶν μερικωτέρων τὸ ἐθνικὸν πνεῦμα τοῦ ὅλου ἑλληνισμοῦ, παροτρύνηται δὲ σύμπαν τὸ ἔθνος ἵνα προπαρασκευάζεται πρὸς ἐρρωμένην ἀμυναν, διὰ τῆς ἐθνικῆς πανοπλίας τῆς ἠθικῆς καὶ διανοητικῆς ἀναπτύξεως μας κατὰ τῶν ἀλλεπαλλήλων καὶ ὁρμητικῶν ἐτερογενῶν ἐπιθέσεων, δι' ὧν πολυμήχανος ἀνθελληνισμὸς πρὸ πολλοῦ χρόνου ὑπούλως, σήμερον δὲ διαρρήδην κατεργάζεται ὅπως διασπάσῃ, καὶ διαμελίσῃ τὸν ἐθνικὸν διοργανισμόν μας, ἀπαπειρώμενος ν' ἀφομοιώσῃ ἐαυτῷ ἀπασπῶν ὁμόφυλα μέλη ἀπὸ τοῦ ὅλου ἐθνικοῦ σώματος.

Τοσοῦτον δὲ μᾶλλον ἀναλογίζομαι πρόσφορον τὴν εὐκαιρίαν ὅπως λεχθῶσιν ὀλίγα τινὰ, οὐχὶ ὑπὸ θεωρητικὴν καὶ φιλοσοφικὴν ἀλλὰ ὑπὸ πρακτικὴν ἐποψιν, περὶ τῆς ἠθικῆς ἀνορθώσεώς μας, καθόσον μάλιστα, ὡς γνωστὸν, κατὰ τοὺς παρόντας χρόνους, τοῦ ἑλληνισμοῦ διερχομένου τὴν σπουδαιοτάτην τῶν κρίσεων, ἡ ἀναζωογόνησις αὐτοῦ κατὰ τὴν Ὀθωμανικὴν Αὐτοκρατορίαν ὑπολαμβάνεται τὰ νῦν καὶ ὑπ' αὐτῶν τῶν κρατούντων ὡς ρωστικὸν φάρμακον κατὰ τῆς καχεκτικῆς καταστάσεως τοῦ κράτους καὶ οὐδὲν πλέον πρόσκομμα θὰ παρεμβάλλεται ἀμέσως οὔτε ἐμμέσως πρὸς τὰς ἐθνικὰς ἡμῶν προσπάθειας, τὰς τεινούσας ὑπὲρ τῆς ἐντελεστέρας ἠθικῆς καὶ διανοητικῆς ἀνορθώσεως ὅλων τῶν κατὰ τὴν Αὐτοκρατορίαν ὁμοφύλων.

Ἕλλητισμὸν δὲ λέγοντες, ἐννοοῦμεν βε-



βαίως τὸν ἐθνισμόν τῆς ἐλληνικῆς φυλῆς, ἢτοι τὸν καθ' ὅλου ἴδιον βίον ἠθικὸν καὶ διανοητικόν, τὴν γλώσσαν, τὰ ἔθνη καὶ ἔθιμα τῶν Ἑλλήνων. Πάντα τὰ πολιτικῶς κατ'ηρτισμένα ἔθνη ἔχουσι διακεχυμένα καὶ ὀρισμένον τὸν ἐθνισμόν των, ἰδιαίοντά τινα ἠθικὸν καὶ διανοητικὸν βίον, ἐντὸς τοῦ κύκλου τοῦ ὁποῦ ἀναπτυσσόμενα ἠθικῶς καὶ διανοητικῶς καταδεικνύουσι τὴν ἐθνικὴν αὐτοπαρξίαν των. Ἀλλ' ἡμεῖς οἱ νῦν Ἕλληνες, καίτοι κατ'ηρτισθέντες πολιτικῶς τοῦ ὁμογενοῦς κράτους, μέλοντοῦτο ἐπειδὴ, ἔτι τῶν πολυχρονίων περιπετειῶν καὶ καταδυναστεύσεων, εἰς τὰς ὁποίας καθυπέβαλαν τὴν ἡμετέραν φυλὴν οἱ ἀλλεπάλληλοι ἀλλογενεῖς κατακίτηται, οὐσιωδῶς ἐπηρεάσθη ὁ ἐθνισμὸς ἡμῶν, διὰ τοῦτο δὲν φέρομεν μὲν εἰσέτι ὀρισμένως τὸν γνήσιον καὶ ἑλληνοπρεπῆ ἐθνισμόν τῶν ἐνδόξων προγόνων μας, ἐφαρμοζόμενον καὶ χρησιμποιούμενον ὑφ' ἡμῶν μετὰ τῶν τροποποιήσεων, τὰς ὁποίας ὑπαγορεύει καὶ ἐπαγγέλλεται ἡ κατὰ Χριστὸν πρακτικὴ ἠθικὴ, χρώμενοι, ὅπως καὶ οἱ ἡμέτεροι πρόγονοι ὑπὲρ τῆς διανοίας τῆς ὕλης, καθυποτάσσοντες δὲ τὸν ὀρεκτικὸν βίον ὑπὸ τὸν διανοητικόν, δὲν φέρομεν μὲν εἰσέτι, λέγω, ὀριστικῶς ἀποκατεστημένον τὸν ἐθνισμόν μας, οὐχ ἥττον ὅμως προαγόμεθα πάντοτε ἀποβλέποντες πρὸς ἐθνικὸν τινα τύπον, ἀρῶμενοι αὐτὸν ἀπὸ τῶν ἐνδόξων προγόνων μας.

Διὸ, οἱ νῦν Ἕλληνες, ὑπὸ τὴν ἐννοιαν τοῦ ἑλληνισμοῦ κατανοοῦμεν μὲν τὸν ἠθικῶς ὁλομερῆ κατ'ηρτισμὸν καὶ σύνδεσμον ὅλων τῶν ὁμοφύλων, ἀλλὰ συγχρόνως διὰ τῆς συναφείας τοῦ πνεύματος καὶ αἵματος, ἅτινα στενότατα συνδέουσιν ἡμᾶς πρὸς τοὺς δαιμονίους ἐκείνους προγόνους μας, διανοητικῶς συνυπεννοοῦμεν ὀρισμένον τινὰ τύπον ἐθνικοῦ βίου τῆς ἐνδόξου ἐποχῆς ἐκείνων, βίον ἠθικῶς καὶ διανοητικῶς ἑξοχον καὶ ἀνθρεπίνως τέλειον, καὶ ἐκ τοῦ ὁποῦ ἡρῶσθῃσαν παραλαβόντα πᾶν ὅ,τι χρήσιμον, τροποποιήσαντα καὶ ἀφομοιώσαντα κατὰ τὸ ἐθνικὸν αὐτῶν πνεῦμα, μεγάλα καὶ ἰσχυρὰ ἔθνη, τὰ μάλιστα προηγμένα ἠθικῶς

καὶ διανοητικῶς. Τὸ πνεῦμα τοῦ πολιτικοῦ, ἠθικοῦ καὶ διανοητικοῦ βίου τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ἀνευρίσκεται μετὰ ἐθνολογικῶν τινῶν τροποποιήσεων οὐσιωδῶς ἐπενεργήσαν καὶ συμπεφυρμένον παρὰ τοῖς κατόπιν καὶ νῦν προηγμένοις ἔθνεσι. Ἡ δίαίτα καὶ ὁ ὀγεινὸς βίος παρὰ τοῖς ἔθνεσι τούτοις ἀνακρουόμενος, οὕτως εἰπεῖν, ἐπανερχεται βαθμῶν πρὸς τὴν δίαιταν καὶ τὸν ὀγεινὸν βίον τῶν προγόνων μας.

Ἐν τῷ ἑλληνισμῷ καθορῶμεν τὴν κατ' ἀνθρώπου ὑψίστην διάνοιαν, βίον ὑπέρτερον τοῦ ὕλικοῦ, διανοητικόν, ἐνδοξον καὶ ἄξιον μιμήσεως, πρὸς τὸν ὁποῖον ὀφείλαμεν ν' ἀτενίζωμεν ὡς πρὸς ἐθνικὸν ἀστέρα, καὶ ὑπὸ τοῦ ὁποῦ δέον νὰ φωτιζώμεθα ὅπως διαπλάσωμεν τὸν ἡμέτερον ἐθνικὸν βίον, ἀρμόζοντα πρὸς τὴν φύσιν καὶ τὸν χαρακτῆρα τοῦ πολυπαθοῦς ἔθνους μας.

Τὸν τοιοῦτον δὲ πάτριον ἐθνισμόν ἐνστερνιζόμενοι καὶ ἐν αὐτῷ ἠθικῶς καὶ διανοητικῶς ἀναπτυσσόμενοι, καίτοι ὀλιγάριθμοι σχετικῶς πρὸς ἄλλα μεγάλα ἔθνη, δυνάμεθα ποτε ἄνευ ἐπαιτείας νὰ καθέξωμεν δικαιοματικῶς ἐν τῇ χορείᾳ αὐτῶν τὴν θέσιν ἐκείνην, ἥτις δικαίως θὰ ἐμπρέπει εἰς ἔθνος, τὸ ὁποῖον διὰ πόνων καὶ ἀγώνων δύναται νὰ παρουσιασθῇ κατ'ηρτισμένον μέγα οὐχὶ κατ' ἀριθμητικὸν ἀλλὰ κατὰ ἠθικὸν καὶ διανοητικὸν ὄγκον. Διότι, ὡς τὰ πράγματα αὐτὰ καταδεικνύουσιν, τὸ μεγαλεῖον τῶν ἐθνῶν ἔγκειται οὐχὶ ἐν τῷ ἀριθμητικῷ ὄγκῳ, ἀλλὰ ἐν τῷ ἠθικῷ καὶ διανοητικῷ πλεονάσματι, δι' οὗ, ἐξευρισκομένων τῶν ὕλικῶν μέσων, ἀποκτᾶται τὸ ἐθνικὸν μεγαλεῖον. Ὅπόσον ὁ ὄγκος τοῦ Σινικοῦ ἔθνους ὑποσκιάζεται ὑπὸ τῆς λάμψεως τοῦ μεγαλείου τοῦ Ἀγγλικοῦ, τοῦ ἠθικῶς καὶ διανοητικῶς τοσοῦτον προηγμένου!

Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες, διὰ τῶν ἠθικῶν καὶ διανοητικῶν προτερημάτων, ἅτινα διὰ κόπων καὶ ἀγώνων ἐκτήσαντο καὶ δ' ὧν ἀνεδείξαντο μέγα καὶ ἐνδοξον τὸ ἔθνος των, τηλικαύτην ἠθικὴν δύναμιν ἐνέσπειραν ἐν τῷ πνεύματι τοῦ ἑλληνισμοῦ, ὥστε αὐτοὶ παρ' οἷοι σδῆποτε ἔθνεσι καὶ διεδίδετο εἰσαγόμε-



νος, ἰσχυρὸν αὐτὸς καθ' ἑαυτοῦ, οὐχὶ δι' ὕλικῆς βίας ἐπιβαλλόμενος, ἀλλὰ διὰ τῆς ἐν ἑαυτῷ διεσκευασμένης ἠθικῆς δυνάμεως, νὰ προσελκύῃ πρὸς ἑαυτὸν τοὺς λαοὺς μεθ' ὧν συνεχρωτίζετο, καὶ νὰ συγκατατάσῃ αὐτοῖς, αὐτορμήτως προσερχομένους εἰς τὸ ἠθικὸν μητρῶον τοῦ ἑλληνισμοῦ! ἐξ ὧν δὴ ἔκ τε τῆς παρωχημένης ἐξιστορήσεως καὶ ἐκ τῶν νῦν πραγμάτων πληροφορούμεθα, οὐδενὸς ἄλλου ἔθνους, οὔτε αὐτῶν τῶν κατ' ἀριθμητικὸν ὄγκον καὶ διανοητικὴν δύναντα μεγάλων, ὁ ἔθνισμός ἐξήσκησέ ποτε τηλικαύτην ἠθικὴν προσελκυστικὴν δύναντα ἐπὶ τῶν ἔθνων, καὶ ἂν ποτε ἐπενήργουν ἐπ' αὐτῶν διὰ τῆς βίας, τοῦ ἐκφοβισμοῦ καὶ τῶν δελεασμάτων! Διὰ ποίας δὴ ὑπερφυσικῆς δυνάμεως κατῴρθου ὁ ἑλληνισμός τὸ θαυμάσιον τοῦτο ἐθνολογικὸν κατόρθωμα, ἀφοῦ διὰ τοῦ προσηλυτισμοῦ δὲν ἐθήρευσεν οὐτις ἐπεδίωκε τοῦτο;

Τὸ ἠθικὸν ὄπλον, τὸ διανοητικὸν ὄργανον, δι' οὗ ὁ ἑλληνισμός κατῴρθου ὄντως ὑπέροχόν τινα, οὕτως εἰπεῖν, καὶ θαυμασίαν ἐπενέργειαν ἐπὶ τῶν μετ' αὐτοῦ συγχρωτιζομένων λαῶν, ἐγένετο αὐτὸ τοῦτο τὸ δαιμόνιον τοῦ ἀθανάτου ἑλληνισμοῦ ἠθικὸν καὶ διανοητικὸν πνεῦμα, ὁ καθ' ὅλου ἔθνικός, πολιτικός καὶ κοινωνικός βίος τῶν ἐνδόξων Ἑλλήνων, ὧν οἱ προϊστορικοὶ πρόγονοι, ἅτε ῥέκται καὶ ἐπιχειρηματίαι, κατὰ τὸν ἐπικρατοῦντα τότε ἐπιδρομικὸν καὶ μετοικιστικὸν βίον τῶν ἔθνων, εἰσδραμόντες κατόκησαν αὐτοὶ ἐν τῇ κατόπιν κληθείσῃ καὶ κλεισθείσῃ Ἑλλάδι, τῶν τοιούτων λοιπὸν εὐτόλμων καὶ προνοητικῶν πατέρων οἱ εὐτολμότεροι καὶ ἐνδοξοὶ ἀπόγονοι, ζῶντες ὑπὸ τὴν εὐεργετικὴν ἐπενέργειαν ζωογόνου ἀτμοσφαίρας καὶ διαυγοῦς οὐρανοῦ, ἐμφυτεύοντες εὐγενῆ, ἐλεύθερα καὶ ὑψηλὰ διανοητικὰ αἰσθήματα εἰς τοὺς θερμουγοὺς κατοίκους, διὰ λεπτοφυοῦς καὶ ὑψηλῆς κατ' ἀνθρώπον ὀξυνοίας γιγαντιαίοις ἄλμασιν ἀνῆλθον, σχετικῶς πρὸς τὴν ἐποχὴν τῶν, εἰς μέγιστον ὕψος διανοητικῆς καὶ ὕλικῆς ἀναπτύξεως, καὶ διέπλασαν τὸν ἐνδοξὸν ἔθνι-

σμόν τῶν, τὸν δαιμόνιον καὶ προνομιούχον ἑλληνισμόν, τὸν καθ' ὅλου βίον αὐτῶν, τὸν διανοητικόν, πολιτικόν καὶ κοινωνικόν, καὶ ὑπερῆκόντισαν, οὕτως εἰπεῖν, τὰ ὅρια τῆς ἀνθρωπίνου διανοίας τῆς τότε ἐποχῆς! Τασοῦτον δὴ ἰσχυρὸν διεσκευάσθη ὡς εἴρηται, τὸ γοητευτικὸν καὶ ἐξευγενιστικὸν πνεῦμα τοῦ ἑλληνισμοῦ, ὥστε ἰσχύει, νὰ προσελκύῃ πνευματικούς ὁκαδοὺς, πάντας τοὺς μετ' αὐτοῦ διανοητικῶς συγχρωτιζομένους λαοὺς! Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες καὶ ἄρχοντες καὶ ἀρχόμενοι διὰ τοῦ ἑλληνισμοῦ καθυπέταττον διανοητικῶς τοὺς ἀντιπάλους αὐτῶν· διὸ καὶ οἱ Ῥωμαῖοι διὰ τοῦ Ὀρατίου ἔλεγον «*Graecia capta ferum victorem cepit et artes — Intulit agresti Latio.*»

Ἀκριβῆ ἰδέαν τοῦ πνευματικοῦ μεγαλείου τῶν Ἑλλήνων δύνανται νὰ συλλαβῶσι πάντες οἱ ἀναδιφῆσαντες τὰ ἔξοχα ἔργα, πάντες οἱ ἐμμανθάνοντες τὴν γλῶσσαν αὐτῶν, ἥτις ὁμολογουμένως τυγχάνει ἡ φιλοσοφοτικωτέρα, ἐντελεστέρα καὶ ὠραιότερα τῶν γλωσσῶν. Τηλικαύτην δὲ πνευματικὴν ἰσχὺν καὶ γόητρον φέρει ἐν ἑαυτῇ ἡ γλῶσσα τῶν ἐνδόξων Ἑλλήνων, ὥστε καὶ οἷοσδὴποτε ἄλλογενῆς ἐμμανθάνων αὐτὴν διαλογίζεται καὶ σκέπτεται ἑλληνοπρεπῶς, ἀγαπῶν καὶ προτιμῶν τὴν γλῶσσαν τῶν θεῶν ἢ τὴν ἰδίαν ἑθνικὴν γλῶσσαν του. Οὐδεμία ἄλλη γλῶσσα φέρει ἐν ἑαυτῇ τοιοῦτον θαυμάσιον καὶ ἐπαγωγὸν πνευματικὸν μαγνίτην· διότι καὶ οὐδεμία ἄλλη προήχθη εἰς τὴν διανοητικὴν περιωπὴν τῆς Ἑλληνικῆς φωνῆς. Πᾶσα ἄλλη φωνὴ προαχθεῖσα, μετὰ τὴν ἑλληνικὴν, εἰς βῆθμόν τινα τελειότατος, διεσκευάσθη ἐν τῷ διανοητικῷ διῶλιστηρίῳ ταύτης.

ὑπὸ τηλικούτου μαλιστα ἐνθουσιασμοῦ κατελήφθησαν τινες ἐκ τῶν θαυμαστῶν τοῦ ἀρχαίου ἑλληνισμοῦ, ὥστε καμμύοντες τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς λογικῆς καὶ τῆς ὀρθῆς κρίσεως προβαίνουν μέχρι τοῦ ν' ἀποκηρύξωσι καὶ ἀπαρνηθῶσι τὴν γνησιότητα τῆς καταγωγῆς τῶν μεταγενεστέρων Ἑλλήνων, ἅτε μὴ ἀνευρίσκοντες παρ' αὐτοῖς τὰ αὐτὰ ἔξοχα διανοητικὰ προσόντα, ἅτινα καὶ παρὰ



τοῖς ἀρχαίοις ἐνδόξοις Ἕλλησιν ! Εἰς τὴν ἁδικὸν δὲ ταύτην ἐπικρίσιν προήχθησαν οἱ ἐνθουσιασταὶ οὗτοι τοῦ ἀρχαίου ἑλληνισμοῦ, ὥς μὴ λαβόντες ὑπὸ δικαιότεραν ἱστορικὴν κρίσιν ἢ καὶ παρερμηνεύοντες πῶς τὰς ἔθνικας περιπετείας, ἐν μέσῳ τῶν ὁποίων καίτοι ὑποδουλωμένον καὶ σφαδάζον τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος, ἐντούτοις ἀπὸ καιρὸν εἰς καιρὸν δι' ἔργων κατεδείκνυε μὲν σημεῖα ζωῆς, ἐπεσφράγιζε δὲ διὰ πολεμικῶν καὶ ἀξιοθαυμάστου αὐταπαρνήσεως τὴν γνησιότητα τῆς ἑλληνικῆς καταγωγῆς τοῦ καὶ δὴ καὶ κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ παρόντος αἰῶνος. Ἀλλ' οὕτε ἀναλογίζονται οἱ ἐθνοκτόνοι οὗτοι ἐπικριταί, ὅτι διὰ χρόνιας θεραπείας θεραπεύονται καὶ αἱ χρόνιαι καχεξίαι τῶν ἀπὸ μακροχρονίου δουλείας ἐλευθερουμένων ἔθνων.

Ἀφοῦ δὴ πάντα τὰ μεγάλα καὶ ἐπὶ πολιτισμῷ προηγμένα ἔθνη ἠρύσθησαν κατὰ μέγα μέρος τὰς πνευματικὰς βάσεις τοῦ μεγαλείου τῶν ἀπὸ τοῦ δαιμονίου ἑλληνισμοῦ, οἶονεὶ μέλισσαι ἀπομυζήσαντα καὶ μεταπλάσαντα κατὰ τὸ ἔθνικόν αὐτῶν πνεῦμα πᾶν ὅ,τι ἀγαθὸν καὶ χρήσιμον παρέλαβον ἀπ' ἐκείνου· ἡμεῖς μάλιστα οἱ γνήσιοι ἀπόγονοι ἐκείνων, οἱ νῦν Ἕλληνες δεικνύμεθα καὶ ὀφείλομεν λόγῳ κληρονομίας νὰ ρυθμίσωμεν καὶ διασκευάσωμεν τὸν ἡμέτερον, ἄξεστον εἰσέτι, ἔθνησμον κατὰ τὸν τύπον τοῦ ἐνδόξου ἑλληνισμοῦ, παραλαμβάνοντες ἀπ' αὐτοῦ συμφώνως πρὸς τὰς ὑπαγορεύσεις τῶν παρόντων χρόνων τοῦ χριστιανισμοῦ πᾶν ὅ,τι ἀφομοιώσιμον καὶ δυνάμενον νὰ μεταπλάσῃ ἐπὶ τὸ ἑλληνοπρεπέστερον τὸν ἔθνικόν χαρακτῆρά μας.

Αἱ ἐπιστῆμαι καὶ αἱ ὥραιαι τέχναι, αἱ καλλιεργηθεῖσαι καὶ ἀνυψωθεῖσαι ὑπὸ τῆς ἑλληνικῆς διανοίας, ὅσον καὶ ἂν αὐταὶ μετεποιήθησαν ὑπὸ τῶν διανοητικῶς μᾶλλον προηγμένων ἔθνων, οἶονδὴποτε πολὺπλοκον ἱματισμὸν καὶ ἂν περιεβλήθησαν ὑπ' αὐτῶν, οὐχ ἦττον κατ' οὐσίαν ὁ διοργανισμὸς τῶν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον παρέμεινε ὁποῖος διεσκευάσθη ὑπὸ τοῦ δημιουργικοῦ πνεύματος τῶν Ἑλλήνων.

Ἀλλὰ ἡ μεγαλεπίβολος διάνοια τῶν ἀρ-

χαίων Ἑλλήνων ἀνευρίσκεται ἐπενεργήσασα οὐσιωδῶς καὶ εἰς αὐτὸν τὸν πρακτικὸν βίον τῆς μεταγενεστέρας ἀνθρωπότητος. Διότι, ὥς ἀποδεικνύεται, οἱ Ἕλληνες διὰ τῆς ἐμβριθοῦς ὀξυνοίας, διὰ τῆς τηλεσκόπου προνοίας τῶν διδόντες τὴν δύναμιν τοῦ ἀτμοῦ παρέδωκαν ἀρκούσας νύξεις περὶ τῆς ἐνεργείας αὐτοῦ, καὶ οὕτω καθωδήγησαν, τρόπον τινά, τοὺς μεταγενεστέρους πρὸς τὴν πρακτικὴν ἐφαρμογὴν τοῦ ἀτμοῦ. Ὁ Πιθαγόρας, ὁ Εὐκλείδης, ὁ Ἀριστοτέλης, ὁ Ἀρχιμήδης, ὁ Ἡρών, καὶ διάφοροι μεταγενέστεροι Ἕλληνες τῆς βυζαντινῆς ἐποχῆς ἐδίδαξαν, οὐ μὴν ἀλλὰ τινες καὶ ἐφῆρμσαν πειραματικῶς τὴν χρῆσιν τοῦ μεγαλουργοῦ καὶ πανισχύρου ἀτμοῦ, τοῦ ὁποῖου ἡ ἐφαρμογὴ εἰς τὴν βιομηχανίαν κατὰ τὸν παρόντα αἰῶνα, ἐξομαλύνουσα ὁλονὲν τὴν κυκλοφορίαν τῆς γῆς, καὶ ἐνισχύουσα τὸ νευρικὸν αὐτῆς σύστημα, παρέχει νέαν ζωηρότητα, νέας δυνάμεις εἰς τὸ τέως ἐξητθενημένον σῶμα τοῦ πλανήτου μας, χρῶμα ἀνθρώπων εἰς τὸ πρόην ὠχρὸν πρόσωπόν του, εὐκινησίαν καὶ ρώμην εἰς τὰ ἅτονα μέλη του. Οὕτω δὴ, ἡ ὑπὸ τῆς ὀξυδερκοῦς διανοίας τῶν Ἑλλήνων προδιαχαραχθεῖσα καὶ, οὕτως εἰπεῖν ὑποδειχθεῖσα ἀνακάλυψις καὶ ἐφαρμογὴ τοῦ κοινωφελεστάτου ἀτμοῦ εἰς τὰς τέχνας, προήγαγε τὴν μεταγενεστέραν ἀνθρωπότητα τῶν τελευταίων χρόνων εἰς τὸν πρακτικὸν καὶ βιομηχανικὸν βίον.

Ἐκ δὲ τῆς βιογραφίας τῶν ἐνδόξων ἀλλογενῶν ἀνδρῶν πληροφορούμεθα, ὅτι οἱ πλεῖστοι ἐκ τούτων ἀνεπτύχθησαν, ὥς εἰπεῖν, καὶ ἐξεπαιδεύθησαν ἐν τῷ ἐκπαιδευτηρίῳ τοῦ ζωογόνου ἑλληνισμοῦ, ἐν τῷ διανοητικῷ πνευματουργεῖῳ τῶν ἐνδόξων Ἑλλήνων. Οἱ μετὰ τούτους ἀναδειχθέντες μεγάλοι ἀλλοεθνεῖς ποιηταί, λογογράφοι, φιλόσοφοι, πολιτικοί, ἱστορικοί, στρατηγοί, ἱατροί, καλλιτέχναι ἠρύσθησαν χειραγωγούμενοι, ὥς εἰπεῖν, παρ' ἐκείνων τὴν νοερὰν δᾶδα, τὴν καθωδήγησασαν καὶ προαγαγοῦσαν αὐτοὺς εἰς τὴν ὁδὸν τοῦ μεγαλείου τῶν.

Καθ' ἣν δὲ ἐποχὴν ὁ ἑλληνισμὸς ἀνελθὼν



εἰς τὸν ὑπατον βῆμα τὸ μεγαλείου τοῦ ἤρξατο ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἕνεκα τῆς ἠθικῆς διαφθορᾶς, νὰ κατέρχεται ἐκ τῆς ὑψηλῆς περιωπῆς, εὐρέθη ἀνὴρ Ἕλληνας, ὁ ὅποιος διὰ τῶν ἐμφύτων ἠθικῶν προσόντων, διὰ τῆς διαφυγῆς καὶ ἐνταλιστατικῆς διανοίας του, ὥς περ ἄριστος ἱατρὸς διαγνώσκει τὴν ἠθικὴν νόσον, ἥτις κατέτρυχε τὸν διοργανισμὸν τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους, καὶ προγνώσας μετ' ὀξυδερκείας τὸν ἐθνικὸν ὄλεθρον πρὸς τὸν ὅποιον ὁ ἑλληνισμὸς ἐσπευδεν, ἀπειρώθη ψυχὴ τε καὶ σώματι ὅπως διὰ τῶν καταλλήλων ἠθικῶν φαρμάκων καταπραΰνη τὸν κατὰ τὴν φύσιν τοῦ ἔθνους τοῦ πυρετὸν τῆς ἐκτικῆς διαφθορᾶς, καὶ, ὅταν ἡδύνετο, ἀποτρέψη τὸν ἐπὶ κερφαλῇ ἐθνικὸν ὄλεθρον. "Ὅθεν, κατανοήσας, ὅτι ὁ ὄλεθρος ἐπεσφραγίσθη διὰ τῆς παιτελοῦς ἀποστροφῆς τοῦ ἠθικοῦ αἰσθητήματος, καὶ ὅτι τὸ εὐγενέστατον καὶ ἐθνοσωτήριον τοῦτο αἰτήμα δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἐμφυτευθῇ καὶ ριζωθῇ τῷ ἀνθρώπῳ, καὶ τῆς ὑψίστης διανοητικῆς ἀναπτύξεως κεκτημένῳ, ἐὰν μὴ προηγουμένως ἐνσπαινωθῇ ἐν αὐτῷ ἐξ ἀπαλῶν ὀνύχων θρησκευτικόν τι αἰσθημα, ἀμιγῆς δεισιδαιμονιῶν καὶ προλήψεων, καὶ ἐὰν μὴ κατανοηθῇ ὑπ' αὐτοῦ προσηκόντως ἡ θεότης, ἡ πανταχοῦ παρούσα καὶ τὰ πάντα πληροῦσα, ἐξ ἧς ἀπορρέει πᾶν δῶρημα τέλειον, πᾶσα πηγὴ ἠθικῆς, ἀγαθότητος καὶ ἀληθοῦς εὐδαιμονίας, κατανοήσας, λέγω, τὴν ἠθικὴν θρησκευτικὴν ταύτην ἑλλειψιν ὁ ὀξυδερκέστατος καὶ πρακτικώτατος νοῦς τοῦ υἱοῦ τοῦ Σωφρονίσκου, ὁ κατὰ τὸν χρησμὸν σοφώτατος καὶ ἠθικώτατος πάντων ἀνδρῶν Σωκράτης, κατέγεινεν ὅλαις δυνάμεσιν ὅπως, διὰ τῆς πρακτικῆς ἠθικῆς διδασκαλίας του, τῆς ἀνωθεν αὐτῷ δωρηθείσης, διασκευάσῃ καὶ μεταπλάσῃ τὸ τότε ὄλον ἐν καταφθειρόμενον ἔθνος τοῦ ἕνεκα ἐλλείψεως ἠθικῆς θρησκευτικῆς ἀνατροφῆς. Ἐδίδαξε δὲ ὁ πράγματι μέγας οὗτος φιλόσοφος, ὁ, οὕτως εἰπεῖν, προλαβὼν τὸ πνεῦμα τοῦ χριστιανισμοῦ, τοιαῦτά τινα δόγματα, ὅποια σχεδὸν καὶ αὐτὸς ὁ θεάνθρωπος, προσποσάσας, τρόπον τινά, ἀπὸ τὰ θεόπνευστα χεῖλη τοῦ Σωτῆρος τὰ περὶ

θεότητος καὶ ἠθικῆς ἀληθέστατα διδάγματα. Διὸ, καὶ δικαίως καλεῖται ὁ πρόδρομος τοῦ χριστιανισμοῦ.

Αὐτοχῶς ἦτο πλέον ἀργά· τὸ ἠθικὸν νόσημα εἶχε τοσοῦτον παραβλάψῃ ὅλας τὰς λειτουργίας τοῦ ἑλληνικοῦ διοργανισμοῦ, εἶχε τοσοῦτον ριζωθῇ ἐν τῷ σώματι τοῦ ἑλληνισμοῦ, ὥστε ὁ ἀγαθοουργὸς καὶ μέγιστος πρακτικὸς φιλόσοφος Σωκράτης διὰ τῶν ἠθικῶν καὶ ὑγιεινῶν διδασκαλιῶν του οὐ μόνον δὲν κατώρθωσε νὰ προλάβῃ καὶ ἀποτρέψῃ τὴν κατὰπτωσιν τοῦ ἔθνους του, οὐ μόνον δὲν ἔσχυσε ν' ἀνορθώσῃ ἠθικῶς καὶ διασώσῃ αὐτὸ ἀπὸ τῆς ἐθνικῆς πανολεθρίας, ἀλλὰ μάλιστα αὐτὸς ἐγένετο θῦμα τῆς πρὸς τὸ ἔθνος ἀκραιφνοῦς ἀφροσύνης του καταδικασθεῖς, ὡς γνωστὸν, νὰ πῇ τὸ κῶνιον. Ἐνῷ δὲ, ὅπως θὰ ἐπραττε πᾶς ἄλλος ἄνθρωπος, ἡδύνετο διὰ νομίμων μέσων ν' ἀποτρέψῃ ἀφ' ἑαυτοῦ τὴν ἀδικὸν θανατικὴν ποινὴν, αὐτὸς ὁμως, ἀνώτερος τῶν κοινῶν ἀνθρώπων τυγχάνων προείλετο πίνων τὸ κῶνιον νὰ προσενεχθῇ θῦμα ὑπὲρ τοῦ ἔθνους του, καθιερώσας μὲν διὰ τοῦ παραδείγματος, ὅτι ὁ ἄνθρωπος ὀφείλει νὰ ὑποτάσσῃται εἰς τοὺς νόμους καὶ τὰς ἀποφάσεις τῆς πατρίδος, ἔργῳ δὲ ἐπισφραγίσας τὰς ἠθικὰς καὶ θρησκευτικὰς πεποιθήσεις του, καθ' ὃν τρόπον κατόπιν ὁ θεάνθρωπος κατεδηλώετο τὴν ὑπεράνθρωπον φύσιν αὐτοῦ καὶ διὰ τῶν ἠθικωτάτων διδασμάτων, καὶ διὰ τοῦ μαρτυρικοῦ θανάτου, ἐν ἕνεκεν τῶν θείων διδασμάτων καὶ ὑπὲρ τῆς σωτηρίας ὁλοκλήρου τῆς ἀνθρωπότητος ὑπέστη.

Εἶνε μὲν ἀληθές, ὅτι τὰ ἠθικὰ καὶ θρησκευτικὰ διδάγματα τοῦ ἠθικωτάτου Σωκράτους δὲν ἔσχυσαν ν' ἀνορθώσωσιν ἠθικῶς τὴν πατρίδα του, καὶ μετ' αὐτῆς ὁλόκληρον τὸν ἑλληνισμὸν, εἶνε ἀληθές, ὅτι ταῦτα δὲν κατώρθωσαν νὰ ριζοβολήσωσι καὶ οὕτως ἀποτρέψωσι τὴν κατόπιν ἐθνικὴν πανολεθρίαν, οὐχ ἥττον ὁμως εἶνε ἀληθέστατον, ὅτι σὺν τῇ λοιπῇ διανοητικῇ δυνάμει τοῦ ἑλληνισμοῦ, τοῦ κατόπιν διὰ τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου μεταδυσθέντος εἰς μέγα



μέρος τῆς Ἀσίας, καὶ τὰ ἠθικὰ διδάγματα τοῦ Σωκράτους ἐπενεργήσαντα ἐπὶ τοῦ πνεύματος τῆς ἀνθρωπότητας, τῆς διανοητικῶς συγκεχρωτισμένης μετὰ τοῦ ἑλληνισμοῦ, προὑπαρασκεύασαν μέγα μέρος αὐτῆς ὅπως εὐχερέστερον κατανοήσῃ καὶ ἀσπασθῇ τὰ θεῖα διδάγματα τοῦ Χριστοῦ.

Οὕτω δὴ, διὰ τῆς πνευματικῆς πολιτείας καὶ τῆς γλώσσης τῶν Ἑλλήνων, διὰ τῶν ἠθικῶν διδαγμάτων τοῦ Σωκράτους, διασκευσθείσης καὶ προλειανθείσης τῆς ὁδοῦ, δι' ἧς ἔμελλεν ἀποτελεσματικῶς νὰ βαδίσῃ καὶ δι' ἧς διεδόθη ἡ θεόδοτος τοῦ Χριστοῦ πνευματικὴ πολιτεία, ἡ ἠθικὴ διδασκαλία, ἡ διδάσκουσα τὸν ἀληθινὸν θεόν, τὸν δημιουργὸν τοῦ Παντός, οὕτω δὴ ἐπετελέσθη τὸ θαυμάσιον καὶ προνομιούχον πνευματικὸν κατόρθωμα τοῦ ἑλληνισμοῦ. Διότι τὸ ἄροτρον τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος, διὰ τοῦ ὁποίου προὔλειάνθη ὁ διανοητικὸς ἀγρὸς, ἐν τῷ ὁποίῳ ὁ θεάνθρωπος ἔσπειρε τὴν θεόδοτον ἠθικὴν διδασκαλίαν, τὴν ἐπαγγελλομένην συγκομιδὴν οὐχὶ ὑλικῆς ἀλλὰ πνευματικῆς εὐδαιμονίας, τιθεμένην δὲ τὸν λογικὸν ἄνθρωπον εἰς περιωπὴν ὑπερτέραν τοῦ ἀλόγου ζώου, τὸ διανοητικόν, λέγομεν, ἄροτρον τοῦ ἑλληνισμοῦ ὑπηρέτησε καὶ αὐτὸ ὡς ἰσχυρὸν ὄργανον, δι' οὗ ὁ ἀροτριασθεὶς νοῦς τοῦ ἀνθρώπου συνεκινώνησε τέλος τοῖς τοῦ Χριστοῦ διδάγμασι μετὰ τοῦ πνεύματος τῆς ἀληθοῦς θεότητος.

Ἰσως μάλιστα δὲν ἀπομακρυνόμεθα τῆς ἀληθείας ἐάν πῶς τολμήσωμεν νὰ ὑποστηρίξωμεν, ὅτι ὁ σοφώτατος Σωκράτης διὰ τῆς ἀπὸ τῆς παιδικῆς ἡλικίας, ἠθικῆς διδασκαλίας, τῆς προτιθεμένης τὴν ἐξ ἀπαλῶν ὀνύχων διάπλασιν τοῦ ἠθικοῦ χαρακτῆρος τοῦ ἀνθρώπου, καθωδήγησε καὶ διεχάραξεν, οὕτως εἰπεῖν, τὴν ἠθικὴν πορείαν, ἣν λίαν ἀποτελεσματικῶς ἐτρέφοντο μεταγενεστέρως οἱ λαῖκοι καὶ εὐαγγελικοὶ διδάσκαλοι τῶν δισμαρτυρομένων ἰδίως παρὰ τυ-Γερμανοῖς, Ἑλβετοῖς καὶ Ἀγγλοῖς, οἱ χειραγωγοῦντες τοὺς ὁμοεθνεῖς εἰς τὴν θρησκευτικὴν ἠθικὴν, δι' ἧς ἀνυψώθη ὁ κοινωνικὸς

βίος αὐτῶν, καὶ δι' αὐτοῦ ἀνεδείχθη ἡ ἐθνικὴ ὑπαρξίς των.

Εἰς ἀδιέξοδον βεβαίως λαβύρινθον θὰ εἰσπυχόμεν ἐάν ἐπεχείρουν ἔστω καὶ ἐπιτροχάδην νὰ σκιαγραφήσω τὰ περὶ τοῦ ἀρχαίου ἑλληνισμοῦ, τὸ διανοητικόν καὶ ἐκπολιτευτικόν ὕψος τοῦ ὁποίου καταδηλοῦται μὲν ἐν τοῖς μέχρις ἡμῶν διασωθεῖσι διανηθητικοῖς καὶ ὑλικοῖς ἔργοις, ἐξ ὧν ὁ νοῦς τοῦ κοσμοπολίτου Ἑλληνοῦ παρήγαγεν ὅπερ τῆς ἀνθρωπότητας, καταφαίνεται δὲ ἐπενεργήσαν ἐπὶ τῆς διανοητικῆς ἀναπτύξεως αὐτῆς. Ὅθεν, ὅπως ἀποφύγω ἱκάριον πτώσιν ἐν τῷ πολυκύμονι Ὁκεανῷ τοῦ περὶ τοῦ ἀρχαίου ἑλληνισμοῦ ἀνεξάντλητου θέματος, τὸ ὁπῆτον, ἐκὼν ἄκων, ὑπὸ τοῦ λόγου παρασυρόμενος ἐδέητε ἀκροθιγῶς πῶς νὰ ἐφάψωμαι, ἀνακρουόμενος ἤδη πρύμναν ἐπαναστρέφομαι τὸ δυσκυδέρνητον πηδάλιον τοῦ λόγου ἵνα τραπῶ τὴν πρακτικωτέραν ὁδόν, τὴν ἄγουσαν ὀριστικώτερον πρὸς τὸ ἡμέτερον θέμα περὶ τῆς ἀναζωπύρσεως καὶ ἠθικῆς ἀνορθώσεως τοῦ ἑλληνισμοῦ ἐν γένει καὶ ἰδίως παρὰ τοῖς κατὰ τὴν Ὀθωμανικὴν Αὐτοκρατορίαν ὁμογενέσι. Θέλω δὲ ἀναφέρει μετ' ἐπιφυλακτικῆς συντομίας περὶ τοῦ παρόντος θέματος ὅσα μόνον ἐπιτρέπεται νὰ ὁμιλήσῃ τις ἐν ταῖς παρούσαις περιστάσεσιν ἀπὸ τῆς ἑδρας ταύτης.

Ἄλλως τε, ὁ ὅλος βίος ἡμῶν τῶν νῦν Ἑλλήνων, ὁ νεώτερος δηλονότι ἑλληνισμὸς, πρᾶξι ἀλλόμενος πρὸς τὸν τῶν ἀρχαίων, παρ' ὅλην τὴν φαινομένην ταπεινότητα καὶ διαφορὰν τοῦ ἡμετέρου, ἐν τούτοις εἰς τὴν διάνοιαν ὀξυδερεοῦς καὶ δικαιοκρίτου παρατηρητοῦ τηλικαύτην παρέχει σχέσιν πρὸς τὸν ἀρχαῖον ἑλληνισμὸν, τοιαύτην ἐθνικὴν συνάφειαν ἐγκρυπτομένην ἐν τοῖς ἐγκάτοις αὐτοῦ, ὥστε ἐκ τῆς ἐξερευνήσεως τοῦ μὲν προάγεται τις πολλάκις νὰ κατανοήσῃ τὸν ἕτερον. Διὰ τὸν λόγον δὲ τοῦτον, πᾶς ἐπιχειρῶν νὰ ὁμιλήσῃ περὶ τοῦ νεωτέρου, ὑποχρεοῦται ὑπὸ τῆς συναφείας νὰ συσχετίσῃ πῶς τὸν λόγον ἀναφερόμενος πρὸς τὸν ἀρχαῖον ἑλληνισμὸν τῶν προγόνων μας.

Μολονότι δὲ, ὡς γνήσιοι ἀπόγονοι τῶν



ἀρχαίων Ἑλλήνων, δικαιούμεθα νὰ ἀναλογιζώμεθα προνομίῳ τὴν τιμὴν τὴν τοιαύτην καταγωγὴν μας, οὐδόλως ὅμως ἐπεταὶ ἐκ τούτου, ὅτι ἡμεῖς ὀφείλομεν νὰ λοξοδρομῶμεν πρὸς τὴν ὀρθοτέραν ἠθικὴν καὶ διανοητικὴν ἀνόρθωσιν μας, ἐπαναπαυόμενοι καὶ ἐπιδεικνύμενοι ἐπὶ τῇ εὐγενεὶ καταγωγῇ μας, ἀλλὰ ἔνεκεν ταύτης μάλιστα, ἐὰν ἐκληρονομήσαμεν παρὰ τῶν προγόνων μας τὸ εὐγενὲς αἶσθημα τῆς φιλοτιμίας, ὀφείλομεν ἔτι μᾶλλον, συμμορφούμενοι πρὸς τὰς τοῦ αἵωνος τάσεις τῆς φιλεργίας, προόδου καὶ ἀναπτύξεως τῶν ἐθνῶν, ν' ἀσχολώμεθα καρτερικῶς ὅπως ἔργοις ἀναδειχθῶμεν τοιούτων περιπτώσεων προγόνων γνήσιοι ἀπόγονοι, ἀναπτυσσόμενοι μὲν διανοητικῶς καὶ ἀποδυόμενοι, κατὰ μίμησιν ἐκείνων, πρὸς πᾶν εἶδος διανοητικοῦ ἀγῶνος, καταγιγνόμενοι δὲ συγχρόνως ὅλαις δυνάμεσιν ἵνα ἐμφυτεύσωμεν παρὰ τοῖς ἡμετέροις τέκνοις ἐκ νεαρᾶς ἡλικίας καὶ ἠθικὰ ὀρησκευτικὰ διδάγματα. Ἄλλως τῇ ἀληθείᾳ θὰ ἦτον ὅλως ἄτοπον καὶ παράλογον, ἐὰν ἡμεῖς, ἐνῶ ὡς φυγόπονοι θὰ ἀπεφεύγομεν τὸ νοερὸν πεδίον τῶν ἠθικῶν ἀγῶνων, ἐντούτοις ἐτολμῶμεν νὰ μεγαλαυχῶμεν ἐπὶ τοῖς ἐνδόξοις στεφάνοις τῶν προγόνων μας, ἐπιδεικνύμενοι οὐχὶ ἡμετέρας ἀρετᾶς ἀλλὰ τὰς τῶν πατέρων μας.

Τὰς πατραγαθίας ὀφείλομεν βεβαίως ν' ἀναμνησκώμεν μόνον ὡς αἰεὶ προτιθέμεθα νὰ παροτρύνωμεν ἡμᾶς αὐτοὺς πρὸς τὴν ὀρθοτέραν ἐθνικὴν συμπαγίσιν μας, μόνον ὅπως ἀφυπνιζώμεθα ἐκ τοῦ διανοητικοῦ καὶ ἠθικοῦ ληθάργου, καὶ διεγείρωμεν τὴν ἐθνικὴν φιλοτιμίαν. Εὐδαίμονες δὲ ἡμεῖς ἐὰν τέλος, μετὰ τῶν δοκιμασιῶν καὶ ἐθνικῶν περιπετειῶν, κατορθώσωμεν νὰ τραπῶμεν, οὐχὶ νόθον τινα, ὅπως μέχρι τοῦδε, ἀλλὰ τὴν γνησίαν ἀτραπὸν, τὴν ἀγούσαν πρὸς τὸν ἀρχαίγονον ἐθνισμὸν ἡμῶν, χειραγωγούμενοι ἐκ νεαρᾶς ἡλικίας ὑπὸ ἠθικῆς ἀνατροφῆς, τὴν ὁποῖαν λίαν ἀποτελεσματικῶς κατορθοῖ νὰ ἐμφυτεύσῃ ἐν ταῖς καρδίαις ἢ ἀνευ δεισιδαιμονιῶν καὶ κερδοσκοπικῶν προλήψεων

ὀρησκευτικὴ διδασκαλία, προσφύτως διαχειριζομένη.

Εὐτυχεῖς ἡμεῖς ἐὰν ἀγωνισθῶμεν ὅπως ἀνακτήσωμεν τοὺς πνευματικοὺς ὀησαυροὺς τῶν προγόνων μας, παραλαμβάνοντες παρ' ἐκείνων τὰς διανοητικὰς ἀρετὰς, ἀποβάλλοντες δὲ, ὅσον οἶόν τε, τὰ δλέθρια ἐλαττώματα, ἅτινα κατέσκαψαν τὰ θεμέλια τοῦ ἐθνικοῦ μεγάλειου ἐκείνων καὶ συνετέλεσαν εἰς τὸ νὰ ὑποκύβῃ ὑπὸ ἀλλοεθνῇ ζυγὸν τὸ ἀνδρικὸν καὶ περὶδοξον ἐκεῖνο ἔθνος, καὶ τὰ ὁποῖα ἐμφωλεύοντα καὶ ὑπερχειλούντα παρ' ἡμῖν τοῖς νηπίοις, πάντως θέλουν ἐπιφέρει τὴν ὀλοσχερὴν ἐθνικὴν ταπείνωσιν μας.

Καθ' ὅν δὲ τρόπον, ὁ λόγῳ γνησίου καταγωγῆς κερκτημένος φυσικὰ δικαίωματα κληρονομίας ἐπὶ πλουσίαν περιουσίαν, ἐὰν μὴ καταβάλλῃ τὰς ἀπαιτουμένας προσπάθειας καὶ μὴ ἀναδεικνύηται ἄξιος ὅπως διεκδικήσας τὰ νόμιμα δικαιώματά του ἀνακτήσῃται καὶ καταλλήλως διαχειρίζεται τὴν πλουσίαν κληρονομίαν τῶν πατέρων του, ἀλλ' ἀπεναντίας καταδεικνύεται ῥάθυμος καὶ διεφθαρμένος, ὅπως ὁ τοιοῦτος ἀπόγονος θεωρεῖται ἄξιος περιφρονήσεως, οὕτω καὶ τὸ ἔθνος, τὸ καταγόμενον ἐξ ἐνδόξων προγόνων, ἐὰν μὴ καταβάλλῃ δραστηρίους ἀγῶνας ὅπως ἀντὶ πάσης θυσίας ἀνακτήσῃται καὶ ἀναδειχθῇ ἄξιον νὰ διαχειρισθῇ τὴν ἐθνικὴν περιουσίαν τῶν προγόνων του. Εἰς μάτην θὰ φωνασκῇ καὶ ἐπιδεικτιᾷ ἐπὶ πατραγαθίαις καὶ τῷ πνευματικῷ μεγάλειῳ τῶν προπατόρων του, εἰς μάτην θὰ διαμαρτύρεται κατὰ πάσης διαρπαγῆς τῆς ἐθνικῆς κληρονομίας του ὑπὸ ἀλλοφύλου ἐθνισμοῦ, ἐὰν μὴ δι' ἔργων ἀναδεικνύηται τὴν γνησίαν καταγωγὴν του, ἐὰν μὴ μετὰ φρονίμου συμπεριφορᾶς διεκδικῇ τὰ κληρονομικὰ δικαιώματά του! Τὸ τοιοῦτον ῥάθυμον ἔθνος, οὐ μόνον δὲν κατορθοῖ νὰ προσελκύῃ τὴν ὑπόληψιν καὶ τὴν εὐνοίαν τῶν ἄλλων πεπολιτισμένων καὶ ἰσχυρῶν ἐθνῶν, ἀλλὰ μᾶλλον, ὥς ἀνάξιον καὶ μὴ ἀνταποκρινόμενον εἰς τὰς ὡς ἐκ τῆς ἐνδόξου καταγωγῆς του προσδοκίας αὐτῶν, πολὺ



μᾶλλον θὰ περιφρονεῖται καὶ ὀνειδίζεται ὑπ' αὐτῶν

Ὅτι μὲν τὸ ἀπηλευθερωμένον ὁμογενὲς, Κράτος, παρ' ὅλα τὰ ἐθνοκτόνα παραπτώματα τῶν μέχρι τοῦδε ἀλληλοδιαδόχως κυβερνησάντων τὸ ἐθνικὸν σκάφος πολιτικῶν ἀνδρῶν, καὶ παρ' ὅλα τὰ ἐντεῦθεν προβαλλόμενα ἐμπόδια πρὸς τὸ προοδευτικὸν πνεῦμα τοῦ ὁμογενοῦς ἔθνους, ὅτι προέκοψε καὶ ὅλον ἐν προάγειται ὑπὸ ὕλικήν καὶ διανοητικὴν ἐποψίν, σχετικῶς πρὸς τὸ χρονικὸν διάστημα τοῦ ἀνεξαρτήτου βίου του καὶ τὰς περιπλόους περιπετείας αὐτοῦ, τὰ πράγματα αὐτὰ καθ' ἑαυτὰ ῥητορικώτατα καταδηλοῦσιν, ἂν καὶ ἀμαυροῦνται πῶς ὑπὸ τῆς ἀκτονομάστου ἐθνοκτοῖου κενεδοξομανίας τῶν κυβερνησάντων τὸ πολιτικὸν πηδάλιον τοῦ πολυπαθοῦς ἐθνικοῦ σκάφους. Ὁ ἐν τῇ Ἑλλάδι ἀνακαινισμὸς πολλῶν ἡρρειπωμένων πόλεων, ἡ ναυτιλία, τὸ ἐμπόριον, ἡ βιομηχανία, τὰ πολυάριθμα διανοητικὰ ἐκπαιδευτήρια, κατώτερα καὶ ἀνώτερα, ἐν τοῖς ὁποῖαις πολλὰ χιλιάδες μαθητιώσης νεολαίας ἐξ ἀμφοτέρων τῶν φύλων ἐνθησαυρίζονται ἀπομυζῶσαι διανοητικὸν πλοῦτον, τὸν ὅποιον πολλοὶ μεταφέρουντες μεταδίδουσι καὶ παρ' ἡμῖν τοῖς ἐν τῇ Ὀθωμανικῇ αὐτοκρατορίᾳ ὁμογενέσιν, ἡ καθ' ὅλα σχεδὸν τὰ στρώματα τῆς κοινωνίας ὅλον ἐν διάδοσις τῶν ἐλληνικῶν γραμμάτων, καὶ ἄλλα τοιαῦτα, λέγω, πλεονεκτήματα τοῖς πᾶσι προφανῶς καταδεικνύουσιν, ὅτι ὁ φιλοπρόοδος ὁμογενὲς λαὸς τῆς μητρὸς Ἑλλάδος ἀενάως προάγεται ὕλικῶς καὶ διανοητικῶς. Βεβαίως δ' ἔτι μείζονες ὕλικαι καὶ διανοητικαὶ πρόοδοι ἤθελον ἀναδειχθῇ ἐν Ἑλλάδι, ὑπολογιζομένου τοῦ πρὸς τὴν ποικίλην ἀνάπτυξιν ἐμφύτου ὀργασμοῦ τοῦ ἔθνους, εἰάν τὸ κράτος ἐκυβερνᾷτο πατριωτικώτερον, καὶ εἰάν ἐξ ἀρχῆς καὶ ἤδη ἐρρυθμίζετο ἡ κατώτερα καὶ ἀνώτερα διανοητικὴ ἐκπαίδευσις, οὐχὶ κατὰ τὰς ἐμπνεύσεις ἀλλοφύλου, ἀλλὰ ἐθνικοῦ συστήματος, ἀρμόζοντος εἰς τὴν διάνοιαν καὶ τὸν ἴδιον χαρακτῆρα τοῦ ἐλληνικοῦ ἔθνους· ἀλλὰ ὅταν ἀπορᾷ τὸ θέμα περὶ τοῦ

καταλληλοτέρου τρόπου τῆς ἐκπαιδεύσεως ἃς γνωματεύσωσι τὰ πρεπωδέστερα οἱ περὶ τὰ τοιαῦτα ἀρμυδιώτεροι.

Ὅτι δὲ καὶ ὁ κατὰ τὴν Ὀθωμανικὴν Αὐτοκρατορίαν Ἑλληνισμὸς, καὶ τοι ἐγκαταλειμένος εἰς ἰδίας ἀτομικὰς ἐνεργείας, ἀπὸ τινῶν χρόνων ὕλικῶς καὶ διανοητικῶς ὅλον ἐν προάγεται, ὅσον αἱ δυσχερεῖς περιπέτειαί του τὸ ἐπιτρέπουσιν, ἐπίσης ἀποδεικνύεται ἐκ τῆς ἀναπτύξεως τοῦ ἐμπορίου καὶ τινος βιομηχανίας ἐν ταῖς χερσὶ τῶν ὁμογενῶν καὶ ἐκ τῆς συντηρήσεως πολλὰ πλὴν ἀνωτέρων καὶ κατωτέρων ἐκπαιδευτηρίων καὶ φιλάνθρωπικῶν καθιδρυμάτων. Ἐν μὲν ταῖς μεγαλοπόλεσι τῆς Αὐτοκρατορίας, ἐν ὅσαις τυγχάνουσιν ἀποκαταστημένοι πολυπληθεῖς ἐλληνικαὶ κοινωνίαι, ἐν ταύταις ὡς φωτειναὶ λυχνίαι φεγγροβολοῦσι τὰ διανοητικὰ ὁμογενῆ ἐκπαιδευτήρια, οἱ ἀκτινοβόλοι Σύλλογοι, οἵτινες ὡς πνευματικοὶ φάροι θέλουν καθοδηγεῖν τὸ ἐν τῇ Ὀθωμανικῇ Αὐτοκρατορίᾳ διανοητικὸν σκάφος τοῦ ἐλληνισμοῦ πρὸς τὴν ἐθνικὴν διανοητικὴν ναυσιπορίαν του, ἐν ταῖς μεγαλοπόλεσι ταύταις τὰ ὁμογενῆ ἀγαθοεργὰ καὶ φιλάνθρωπα ἄστυλα καταδεικνύουσιν, ὅτι τὰ εὐγενῆ καὶ γενναῖα αἰσθήματα πάντοτε συμπαρομαρτοῦσι τῷ ἐλληνισμῷ. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἐν ταῖς μικροτέrais πόλεσι καὶ κωμοπόλεσι τῆς Ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας, ἐν ταῖς ὁποῖαις παρατυγχάνουν, ὁμογενεῖς κοινωνίαι, ἔστωσαν καὶ ὀλιγάριθμοι, καὶ ἐν ταύταις πάντως θὰ ἀνευρίσκειται διανοητικὸν τι ἄλλος, πνευματικὸς τις βωμὸς πρὸς ἐνδειξιν εὐλαβείας καὶ πρὸς λατρείαν τῶν ἐλληνικῶν Μουσῶν, ὃ ἀνακαλύπτεται φιλάνθρωπὸν τι ἄστυλον ὑπὸ τῶν ὁμογενῶν συντηρούμενον, ὅπερ θὰ καταδεικνύει τὸ ἀγαθοεργὸν πνεῦμα τοῦ Ἑλλήνος ἔστω καὶ ἐν μέσῳ πενίας, περικετειῶν καὶ στερήσεων εὐρισκόμενον.

(ἔπεται τὸ τέλος).